DIE PLEK EN TAAK VAN DIE ONDERWYSKOLLEGE IN DIE SUID-AFRIKAANSE ONDERWYSSTELSEL

Nicolaas Johannes Dippenaar (B.Sc., B.Ed., M.Ed., H.O.D.)

Proefskrif voorgelê vir die nakoming van die vereiste van die graad Philosophiae Doctor in Vergelykende Opvoedkunde in die Nagraadse Skool vir Opvoedkunde aan die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys.

Promotor: Prof. H. J. Steyn

Hulppromotor: Prof. P.C. van der Westhuizen

Potchefstroom

1995

VOORWOORD

By die afhandeling van hierdie studie ontstaan die behoefte om dankbetuigings te doen aan:

* Prof. H.J. Steyn, my promotor, vir simpatieke dog gesagvolle leiding en sinvolle kommentaar, waardeur uitnuntende leiding gegee, en liefde vir die vakgebied aangewakker is.

* Prof. P.C. van der Westhuizen, wat as hulp-promotor opgetree het, vir deurtastende en opbouende aanbevelings, waardeur standaard verder verhoog en 'n navolgingswaardige bestuurstyl daargestel is.

* Prof. R.P. van Rooyen, rektor van die Onderwyskollege Potchefstroom en sy personeel vir aanmoediging en aanbeveling van studieverlof.

* Die Uitvoerende Direkteur van die Transvaalse Onderwysdepartement en sy personeel vir die goedkeuring van die studieverlof.

* Verdere dank aan die volgende persone:

  - Prof. M.C.A. Seyffert vir taalversorging;

  - Mev. Elsa Mentz vir statistiese verwerking;

  - Mevv. Nellie du Toit en Doepie de Jongh vir stilistiese redigering en afronding;

  - Mev. Engela van der Walt van die Ferdinand Postma Biblioteek vir versorging van die bronnelys;

  - Mega Copy vir duplisering, en

  - Wesprint Drukkers vir inbinding van die manuskrip.

* My eggenote, Ronel en ons kinders Anél en Nico, vir belangstelling, aansporing, geduld en bowenal opofferings, wat alleen moontlik is vanweë liefdevolle ondersteuning en verdraagsaamheid.

SOLI DEO GLORIA !

OPSOMMING

DIE PLEK EN TAAK VAN DIE ONDERWYSKOLLEGE IN DIE SUID-AFRIKAANSE ONDERWYSSTELSEL

Die verband tussen die gehalte van 'n land se onderwys en die beskawingspeil van die burgers van daardie bepaalde land word algemeen erken. Gehalte onderwys word egter medebepaal deur die standaard van onderwysersopleiding. Alle instansies waar onderwysers dus opgelei word, is medeverantwoordelik vir die daarstelling van 'n aanvaarbare lewenstandaard in 'n land. Die onderwyskollege is een só 'n instansie.

Suid-Afrika beleef tans veranderinge op verskeie terreine. Grondwetlike en staatkundige hervorming vind ook neerslag in die onderwysstelsel. Onderwysvernuwingstrategieë wat noodwendig as gevolg van sodanige herskikkings aangebring word, moet uiteindelik deur die onderwyserskorps in werking gestel word. Dit stel op sy beurt weer besondere eise aan die opleiding van onderwysers (wat onder andere aan onderwyskolleges geskied), aangesien 'n korps doeltreffend opgeleide en gemotiveerde onderwysers slegs deur relevante opleiding verseker kan word.

Literatuurstudie het aan die lig gebring dat strategiese beplanning by uitstek geskik is om as bestuursinstrument gebruik te word, wanneer veranderinge in die interne en eksterne bestuursomgewings spoedige en pro-aktiewe koersaanpassings vereis. Dit is vasgestel dat alle onderwysstelsels opgebou is uit sekere universeel geldende komponente. Voorts is daar op 'n bepaalde strategiese beplanningsraamwerk besluit, in soverre die plek en taak van onderwyskolleges in vyf buitelandse onderwysstelsels, naamlik Engeland, Nederland, Duitsland, Japan en Nigerië vasgestel kon word.

'n Ondersoek na die stand van onderwyskolleges in Suid-Afrika is ingelei deur 'n beskrywing van die Suid-Afrikaanse onderwysstelsel waardeur vasgestel is dat die genoemde tipiese komponente van enige nasionale onderwysstelsel daarin vervat is. 'n Literatuurstudie aangaande die historiese ontwikkeling van onderwyskolleges in Suid-Afrika het aan die lig gebring dat daar, ten opsigte van die beheer van (destydse) blanke

onderwyskolleges al vir 65 jaar 'n dispuut bestaan, naamlik of die voormalige provinsiale onderwysdepartemente, of universiteite in beheer moet wees. Wat die meer onlangse verlede betref, is steeds verdeelde beheer aangetref deurdat elkeen van die voormalige eie-sake onderwysdepartemente afsonderlike onderwyskolleges onderhou het. Onderwyskolleges funksioneer ook sonder veel outonomiteit, deurdat 'n groepering in een sektor saam met skole, tersiêre status belemmer.

Benewens 'n empiriese ondersoek wat aan die hand van die stappe van die strategiese beplanningsraamwerk gedoen is, is die menings van kundiges ten opsigte van die plek en taak van die onderwyskollege in die Suid-Afrikaanse onderwysstelsel ingewin. Bevindinge wat ná die interpretasie van data gemaak is, is vergelyk met gegewens uit die literatuurstudie in verband met die plek en taak van onderwyskolleges in die vyf genoemde buitelandse onderwysstelsels. Aan die hand daarvan is 'n scenario ontwerp vir die toekomstige plek en taak van onderwyskolleges in die Suid-Afrikaanse onderwysstelsel.

SUMMARY

THE PLACE AND TASK OF THE COLLEGE OF EDUCATION IN THE SOUTH AFRICAN EDUCATIONAL SYSTEM

The correlation between the quality of a country's education and it's standard of civilization is universally acknowledged. Quality of education is, however, co-determined by the standard of teacher education. All institutions where teachers are trained, are therefore also responsible for the setting of an acceptable standard of civilization in a country. A College of Education is one such an institution.

South Africa is at present undergoing change in different spheres of life. Constitutional and political reform also precipitates in the educational system. Educational renewal strategies, that inevitably follow such reforms eventually have to be implemented by the teaching corps. That, in turn sets specific demands for the training of teachers which takes place at Colleges of Education because a corps of sufficiently trained and motivated teachers can only be accomplished by relevant training.

A study of the literature has brought to light that strategic planning is a management instrument *par exellence*, by which changes in either the internal or external environments of organizations can be adapted to. It is ascertained that educational systems are made up of certain universally accepted components. A specific framework for strategic planning has furthermore been decided upon, which can be used to determine the place and task of Colleges of Education in five other countries, namely England, The Netherlands, Germany, Japan and Nigeria.

An investigation into the current position of Colleges of Education in South Africa is started with a description of the South African educational system, by which it is ascertained that the typical components of any national educational system, mentioned earlier, also appear here. A literature study about the historical development of the South African Colleges of Education revealed that, as far as control is concerned, for the past 65 years there has been a dispute whether Colleges of Education should either be controlled by the former provincial education departments or by universities. Concerning the recent past, divided control is still

found in that each of the former own affairs education departments are in charge of its own seperate Colleges of Education. They also function without any autonomy worth mentioning, because of their grouping with schools in one sector which encumbers tertiary status.

Through an emperical study, done according to the steps of the framework for strategic planning mentioned earlier, the opinions of experts in the field of the place and task of Colleges of Education in the South African educational system, are obtained. Findings that are made after interpreting the data, are compared with information from the literature study in connection with the place and task of Colleges of Education in the five other countries mentioned. According to that, a scenario is sketched for the future place and task of Colleges of Education in the South African educational system.

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK 1
ORIËNTERING 1

1.1 INLEIDING 1
1.2 PROBLEEMSTELLING 1
1.3 DOEL MET DIE NAVORSING 4
1.4 METODE 5

1.4.1 Literatuurstudie 5
1.4.2 Empiriese navorsing 5

1.4.2.1 Vraelys 5
1.4.2.2 Populasie 6
1.4.2.2 Statistiese tegniek 6

1.5 TERREINAFBAKENING 7
1.6 STRUKTUUR VAN DIE NAVORSINGSVERSLAG 8
1.7 SAMEVATTING 9

HOOFSTUK 2
STRATEGIESE BEPLANNING IN ONDERWYSSTELSELS 10

2.1 INLEIDING 10
2.2 TERMINOLOGIE 10

2.2.1 Strategie 11
2.2.2 Beplanning 11
2.2.3 Strategiese beplanning 12
2.2.4 Raamwerk 14

2.3 VOORDELE EN NOODSAAKLIKHEID VAN 'N STRATEGIESE BEPLANNINGSRAAMWERK 15
2.4 KOMPONENTE VAN 'N STRATEGIESE BEPLANNINGS-RAAMWERK 17

2.4.1 Beplanningsanaliseringsfase 18

2.4.1.1 Visie 18
2.4.1.2 Analise van die teikengroep en hul onderwysbehoeftes 20
2.4.1.4 Determinante 21
2.4.1.5 SWOT-analise 27

2.4.2 Beplanningsoperasionaliseringsfase 31

2.4.2.1 Missie 31
2.4.2.2 Doelstelling 33
2.4.2.3 Doelwitte 34
2.4.2.4 Onderwyskundige struktuur 34
2.4.2.5 Ondersteuningsdienste 34

2.4.3 Beplanningsimplementeringsfase 35

2.4.3.1 Onderwysstelselbeleid 35
2.4.3.2 Onderwysstelseladministrasie 36

2.4.4 Samevattende struktuur 36

2.5 KOMPONENTE VAN ONDERWYSSTELSELS 37

2.5.1 Onderwysstelselbeleid 37
2.5.2 Onderwysstelseladministrasie 38
2.5.3 Onderwyskundige struktuur 40
2.5.4 Ondersteuningsdienste 42

2.6 SAMEVATTING 45

HOOFSTUK 3
INTERNASIONALE PERSPEKTIEWE TEN OPSIGTE VAN ONDERWYSKOLLEGES 46

3.1 INLEIDING 46
3.2 ONTSTAAN VAN ONDERWYSKOLLEGES 46
3.3 VERGELYKENDE STUDIE 48
3.4 NEDERLAND 52

3.4.1 Doelstellings van die Nederlandse onderwysstelsel 53

3.4.1.1 Breë doelstellings van *Basisschool onderwijs* 55
3.4.1.2 Doelstellings van *Voortgezet onderwijs* 55

3.4.2 Instansies betrokke by en duur van onderwysersopleiding in Nederland 56

3.4.2.1 *Basisschool onderwijs* 56
3.4.2.2 *Voortgezet onderwijs* 57

3.4.3 Toelatingsvereistes tot en beheer oor onderwysersopleiding in Nederland 58
3.4.4 Die kurrikulum vir onderwysersopleiding in Nederland 59

3.4.5 Besonderhede van een onderwyskollege in Nederland ... 59
3.4.6 Onderwysersopleiding in Nederland - 'n sintese ... 61

3.5 ENGELAND ... 62

3.5.1 Doelstellings van onderwysersopleiding in Engeland ... 63
3.5.2 Instansies betrokke by en duur van onderwysersopleiding in Engeland ... 64

3.5.2.1 Kolleges vir hoër onderwys ... 64
3.5.2.2 *Polytechnics* ... 65
3.5.2.3 Universiteite ... 65

3.5.3 Toelatingsvereistes tot en beheer oor onderwysersopleiding in Engeland ... 66
3.5.4 Kurrikula ... 67
3.5.5 Besonderhede van een onderwyskollege in Engeland ... 68
3.5.6 Onderwysersopleiding in Engeland - 'n sintese ... 70

3.6 DUITSLAND ... 70

3.6.1 Doelstellings van die Duitse onderwysstelsel ... 71
3.6.2 Instansies betrokke by en duur van onderwysersopleiding in Duitsland ... 73
3.6.3 Toelatingsvereistes tot en beheer oor onderwysersopleiding in Duitsland ... 75
3.6.4 Kurrikula vir onderwysersopleiding in Duitsland ... 76
3.6.5 Besonderhede van een Duitse onderwyskollege ... 77
3.6.6 Onderwysersopleiding in Duitsland - 'n sintese ... 79

3.7 JAPAN ... 80

3.7.1 Doelstellings van onderwysersopleiding in Japan ... 81
3.7.2 Instansies betrokke by en duur van onderwysersopleiding in Japan ... 82
3.7.3 Toelatingsvereistes tot en beheer oor onderwysersopleiding in Japan ... 84
3.7.4 Kurrikula vir onderwysersopleiding in Japan ... 85
3.7.5 Besonderhede van een Japannese onderwyskollege ... 86
3.7.6 Onderwysersopleiding in Japan - 'n sintese ... 88

3.8 NIGERIË ... 88

3.8.1 Doelstellings van onderwysersopleiding in Nigerië ... 89
3.8.2 Instansies betrokke by en duur van onderwysersopleiding in Nigerië ... 90

3.8.3 Toelatingsvereistes tot en beheer oor onderwysersopleiding in Nigerië 92
3.8.4 Kurrikula vir onderwysersopleiding in Nigerië 94
3.8.5 Besonderhede van een Nigeriese onderwyskollege 95
3.8.6 Onderwysersopleiding in Nigerië - 'n sintese 96

3.9 ALGEMENE RIGLYNE VIR ONDERWYSERSOPLEIDING SOOS BLYK UIT DIE VERGELYKENDE STUDIE VAN VYF LANDE 96

3.9.1 Doelstellings van onderwysersopleiding 96
3.9.2 Inrigtings waar onderwysersopleiding plaasvind 97
3.9.3 Toelatingsvereistes en duur van onderwysersopleiding 98
3.9.4 Kurrikulum vir onderwysersopleiding 98
3.9.5 Enkele ander riglyne vir onderwysersopleiding 99

3.10 SAMEVATTING 100

HOOFSTUK 4
KOMPONENTE VAN EN OORSIG OOR DIE STAND VAN ONDERWYSKOLLEGES IN SUID-AFRIKA 102

4.1 INLEIDING 102
4.2 DIE SUID-AFRIKAANSE ONDERWYSSTELSEL AS NASIONALE ONDERWYSSTELSEL 103

4.2.1 Nasionale onderwysstelsels 103
4.2.2 Onderwysstelselbeleid 105
4.2.3 Ondderwysstelseladministrasie 107
4.2.4 Onderwyskundige struktuur 107
4.2.5 Ondersteuningsdienste 110

4.2.5.1 Aan die leerders 110
4.2.5.2 Aan die onderriggewer 112

4.3 HISTORIESE ONTWIKKELING VAN ONDERWYSKOLLEGES IN SUID-AFRIKA 113

4.3.1 Die jare 1740 tot 1900 113
4.3.2 Die jare 1900 tot 1968 115
4.3.3 Die jare sedert 1968 tot tans 119

4.4 DIE STAND VAN ONDERWYSKOLLEGES IN SUID-AFRIKA 120

4.4.1 Onderwysstelselbeleid ten opsigte van onderwyskolleges in Suid-Afrika 121

4.4.1.1 Wet op Nasionale Onderwysbeleid (Wet 39 van 1967) ... 125
4.4.1.2 Die Wysigingswet op Nasionale Onderwysbeleid, Wet nr. 103 van 1986 (RSA, 1986) ... 126

4.4.2 Onderwysstelseladministrasie ten opsigte van onderwyskolleges in Suid-Afrika ... 128

4.4.3 Onderwyskundige struktuur ten opsigte van onderwyskolleges in Suid-Afrika ... 136

4.4.3.1 Inrigtings - onderwyskolleges onder beheer van die verskillende onderwysdepartemente in Suid-Afrika ... 137
4.4.3.2 Toelatingsvereistes ... 141
4.4.3.3 Kurrikula ... 143
4.4.3.4 Sertifisering ... 144
4.4.3.5 Leerders ... 146
4.4.3.6 Onderriggewers ... 149
4.4.3.7 Onderrigmedium ... 150
4.4.3.8 Fisiese fasiliteite ... 150

4.4.4 Ondersteuningsdienste aan onderwyskolleges ... 151
4.4.5 Samevatting - huidige stand van onderwyskolleges ... 152

4.4.5.1 Sterk punte ... 152
4.4.5.2 Swak punte ... 153

4.5 DETERMINANTE VIR DIE TOEKOMSTIGE ONTWIKKELING VAN ONDERWYSKOLLEGES ... 154

4.5.1 Inleiding ... 154
4.5.2 Ekonomie ... 155
4.5.3 Politiek ... 159
4.5.4 Demografie ... 159
4.5.5 Samevatting - belangrike determinante in die huidige bestaan van onderwyskolleges ... 161

4.5.5.1 Geleenthede ... 162
4.5.5.2 Bedreigings ... 162

4.6 SAMEVATTING ... 163

HOOFSTUK 5
EMPIRIESE ONDERSOEK NA DIE PLEK EN TAAK VAN DIE ONDERWYSKOLLEGE IN DIE SUID-AFRIKAANSE ONDERWYSSTELSEL 164

5.1 INLEIDING 164
5.2 NAVORSINGSONTWERP 164

5.2.1 Die meetinstrument 165

5.2.1.1 Die posvraelys 165
5.2.1.2 Voordele van die gestruktureerde posvraelys 166
5.2.1.3 Nadele van die gestruktureerde posvraelys 167

5.2.2 Vraelyskonstruksie 168
5.2.3 Loodsondersoek 170
5.2.4 Populasie 170
5.2.5 Statistiese tegniek 172

5.3 INTERPRETASIE VAN DATA 173

5.3.1 Tabelkonstruksie 173
5.3.2 Die waardestelsel aan 'n onderwyskollege 176
5.3.3 'n Visie vir 'n onderwyskollege 178
5.3.4 Doelstellings van onderwyskolleges 179
5.3.5 Magte van bedinging 183
5.3.6 Beheer oor onderwyskolleges 185
5.3.7 Determinante van onderwyskollege 288
5.3.8 Finansiering van onderwyskolleges 190
5.3.9 Teikengroep van 'n onderwyskollege 192
5.3.10 Sterk punte van 'n onderwyskollege 194
5.3.11 Swakpunte van onderwyskolleges 195
5.3.12 Geleenthede vir onderwyskolleges 199
5.3.13 Bedreigings vir onderwyskolleges 201
5.3.14 Samevatting - voortbestaan teenoor sluiting 203
5.3.15 Personeel van onderwyskolleges 205
5.3.16 Studente van onderwyskolleges 208
5.3.17 Opleidingsprogramme aan onderwyskolleges 211
5.3.18 Ander aspekte van opleidingsprogramme 214
5.3.19 Taalbeleid van 'n onderwyskollege 216
5.3.20 Fisiese fasiliteite 217
5.3.21 Ondersteuningsdienste aan 'n onderwyskollege 221

5.4 INLIGTING UIT AFDELING C VAN VRAELYS 221
5.5 SAMEVATTING 224

HOOFSTUK 6
SCENARIO'S VIR DIE TOEKOMSTIGE FUNKSIONERING VAN ONDERWYSKOLLEGES IN DIE SUID-AFRIKAANSE ONDERWYSSTELSEL 225

6.1 INLEIDING 225
6.2 SCENARIOSKEPPING 225
6.3 BEPLANNINGSANALISERINGSFASE 228

6.3.1 Die visie vir 'n onderwyskollege 228
6.3.2 Teikengroep van onderwyskolleges 229

6.3.2.1 Kultuur 229
6.3.2.2 Geografiese verspeiding van teikengroep 231
6.3.2.3 Geslag 231
6.3.2.4 Opleidingsbehoeftes 232
6.3.2.5 Samevatting - teikengroep van onderwyskolleges 233

6.3.3 Determinante 234

6.3.3.1 Eksterne determinante 234
6.3.3.2 Interne determinante van historiese aard 241

6.3.4 SWOT-analise 243

6.3.4.1 Sterk punte 244
6.3.4.2 Swak punte 245
6.3.4.3 Geleenthede 246
6.3.4.4 Bedreigings 247

6.4 BEPLANNINGSOPERASIONALISERINGSFASE 249

6.4.1 Missie 249
6.4.2 Doelstelling 250
6.4.3 Doelwitte 253
6.4.4 Onderwyskundige struktuur 253

6.4.4.1 Inrigtings 253
6.4.4.2 Bewegingsmoontlikhede 253
6.4.4.3 Onderwysersopleidingsprogramme 253
6.4.4.4 Leerders 257
6.4.4.5 Onderriggewers 257
6.4.4.6 Fisiese fasiliteite 258

6.4.5 Ondersteuningsdienste 258

6.4.5.1 Ondersteuningsdienste aan die leerder 259
6.4.5.2 Ondersteuningsdiens aan die onderriggewer 259

6.5 BEPLANNINGSIMPLEMENTERINGSFASE 261

6.5.1 Onderwysstelselbeleid 261
6.5.2 Administratiewe stelsel 262

6.6 SAMEVATTING 266

HOOFSTUK 7
SAMEVATTING EN AANBEVELING

7.1 INLEIDING 267
7.2 NAVORSINGSVERLOOP 267
7.3 AANBEVELINGS 270
7.4 SLOT 274

Bylaag A Strategiese beplanningsraamwerke 273
Bylaag B Oorspronklike vraelys 276

BRONNELYS 299

FIGURE

Figuur 2.1 Herkoms van leerders 21

Figuur 4.1 Skoolpatroon van Suid-Afrikaanse onderwysstelsel 109

Figuur 6.1 Faseologiese verloop van die strategiese beplanningsproses 227

Figuur 6.2 Beplanningsanaliseringsfase 248

Figuur 6.3 Beplanningsoperasionaliseringsfase 260

Figuur 6.4 Beplanningsimplementeringsfase 265